

Watzatka Ágnes

A Szent Mártonról címzett pozsonyi Egyházi Zene- egyesület a XIX. században

A pozsonyi dóm a középkor óta a koronázóváros szellemi középpontját alkotta. Évszázadokon keresztül ez volt a városi polgárság számára a művészi szintű zene legfontosabb helyszíne, hiszen a főúri udvarokba csak keveseknek adatott meg bejutni.

A XIX. században ez a templom fogad be és indít útjára egy olyan zenei intézményt, amely az egész században éreztetni fogja jótékony hatását, és rendkívüli virágzást indít el a zene minden területén. Ez az intézmény a „Pozsony városa’ fő és városi anyatemplomában Sz. Mártonnál alapított Egyházi Hangász-egyesület”, modernebb nevén a „Szent Mártonról címzett pozsonyi Egyházi Zene-Egyesület”.

A XIX. század elején Pozsonyban a Magyarország szabad királyi városaira általánosan jellemző zenei fölépítést találjuk: ott vannak a toronymester vezetése alatt álló toronyzenészek,¹ a kántor (regens chori) énekeseivel rendszeresen ellátja az istentiszteletet a székesegyházban;² a jezsuitáknál és a kórháztemplomban szintén zenés miséket tartanak;³ a Városi Színházban állandó zenekar működik.⁴ Az országgyűlések következtében itt lakó főnemesség és jómódú polgárság igényeit azonban, úgy látszik, ez még nem elégítette ki. A koronázások (1790, 1808, 1825, 1830) alkalmával módjukban állt a kiváló udvari zene- és énekkart hallgatni, s így nem csoda, ha vágyuk ébredt hasonló felkészültségű, magasabb kívánalmaknak is megfelelő zenesztársaság létesítésére.

Az 1800-as évek első fontos egyházzenei eseménye Fuss János kantatájának előadása a főnemzeti iskolában⁵ 1806. július 12-én. Ahhoz, hogy ez a mű megszólaljon, nagy és felkészült zenei együttest kellett megszervezni a városban

Watzatka Ágnes zenetörténész, a budapesti Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont munkatársa.

¹ A toronymester (Stadtthurner) hivatala városi hivatal volt; meghatározott napokon fúvóhangszerekkel ellátott négy-hat emberrel, a város tornyáról toronyzenét adott, a polgármestert, amikor hivatalosan megjelent valahol, fanfárokkal fogadta, stb.

² Ünneppnapon a városi toronymester zenészeket köteles a templom rendelkezésére állítani.

³ Kottáik egy része megvan az Egyházi Zeneegyesület leltárában.

⁴ A *pozsonyi Szt. Mártonról címzett Egyházi Zene-Egyesület nyolcvan éves múltjának rövid története*. Írta Kereszty Viktor dr. Kanonok, az egyházi Zene-Egyesület alelnöke. Pozsony 1913. A továbbiakban: Kereszty.

⁵ A kotta az egyesület kottatárában található. A műnek csak a vezérkönyve van meg. Első oldalán a következő ajánlás olvasható:

„Cantate, Klein Henrik zenetanárnak, a kir. svéd zeneakadémia dísztagjának, születésnapjára felajánlják a helybeli zenekedvelők. Zenéjét írta Fuss János; előadták 1806. július hó 12-én a főnemzeti iskolában.”

található erőkből. Az első zenei jellegű egyesületet, úgy tudjuk, mégis csak 1816-ban alapítja meg Scholl József zongoratanár „Művészek és Nyelvtanítók Egyesülete” névvel. Az alapszabály magában foglal egy olyan rendelkezést, mely szerint az egyesület alapjának gyarapítására évente rendezni kell egy hangversenyt.⁶

1825-ben előadják Haydn két nagy oratóriumát, az „Évszakok”-at és a „Tereptés”-t Klein Henrik pozsonyi zenésznek, az egyesület egyik alapítójának vezetésével. Promberger János 2. sz. nyitányának fedőlapján, mely az Egyházi Zeneegyesület levéltárában található, ez olvasható: „II. számú nyitány. Pozsony szabad királyi város nagy zeneegyesületének ajánlja tisztelettel Promberger János, Wien 1825. opus 8.” Hogy ez a „nagy zeneegyesület” azonos az 1816-ban alakult „Művészek és Nyelvtanítók Egyesületével”, csak feltételezzük.

1828-ban új egyesület alakul az egyházzene ápolására a fentebb említett Klein Henrik zenetanár kezdeményezésére és vezetésével.⁷

Klein Henrik (1756–1832) jól ismert zenészcsaládban született. Apja, Klein Bernhard több oratórium és dalmű írója valamint jeles énektanár Berlinben. Nagybátyja, Klein József Kölnben tevékenykedett, szintén jóhírű zeneszerzőként és zenetanárként.⁸ Klein Henrik fiatal zenészként került Pozsonyba. Először az Orsolyák kolostorában és a Notre Dame-ban működött mint zenetanár, majd a „Fő-nemzeti Iskolán” volt a „hangművészet tanára”; itt tanította Erkel Ferencet is.⁹

Klein Henrik termékeny zeneszerzőnek bizonyult. Pannonhalmán a Főapát-ság könyvtárában nem kevesebb mint 24 egyházi kórusművének a kéziratát őrizték meg. Ezek közt találunk egy férfikari misét, hat vegyeskari misét orgona- és hegedűkísérettel, öt offertóriumot (egyikük a VII. számot viseli!), vesperástételeket, Tantum ergókat, Mária antifónákat és más gyakran használatos darabokat. A pécsi székesegyház kottatárában egy zenekari kíséretes meg egy vonós hangszerek és orgona kíséretével ellátott miséjét őrzik.

A Lipcsei Allgemeine Musik-Zeitung 1802. évi 23. számában méltató cikk jelent meg Klein Henrikről. Ebben a szerző hosszan ecseteli a zongoratanítás nehézségét és kidomborítja Klein érdemeit, kívánva, hogy „e derék férfit a posonyiak sokáig birhassák nemes foglalkozásában, s példája által többen hasonló tettekre lelkesüljenek, mi által a magyarok nem csekély zenei hajlama felébredjen és a tökély magas fokára képeztessek.”

⁶ Kereszty, 4.

⁷ A „Művészek és Nyelvtanítók Egyesülete” tovább élt, a Pressburger Zeitung a nyolcvanas években egymás mellett közölte a két egyesület híreit.

⁸ Bartalus István: *Jelesebb zene-tanítóink*. Az Ország Tükre. Pest 1862. Május 15., 10-dik szám.

⁹ „Erkel akkor még gyermek volt, de jeles zongorajátékával megnyerte az öreg ur szeretetét, s ha nagyobb tanítványaival meg akarta kedveltetni a zenét, vagy tán némelyiket éppen hanyagságáért megszegyeníteni, ilyenkor a kis csuda-gyermeket ültette a zongorához. Akkor Klein már öreg ur volt, és ma emléke is alig él.”

Klein Henrik ember- és művészetbaráti erényeiről is tudósít a cikk, megtudjuk, hogy házába fogadja és asztalához ülteti szegény sorú, tehetséges tanítványait. Érdekes lenne többet tudni orchestrion nevű, saját találmányú hangszeréről, amelyen, a lap tanúsága szerint, érzésteljesen és elragadóan játszik, elbűvölve hallgatóit.

A Svéd Királyi Zeneakadémia tiszteletbeli tagjának választotta, 10 évvel halála után neve bekerült Dr. Schilling Encyclopédiájába (1842).

Batka János, Liszt jó barátja és lelkes pozsonyi Liszt-kutató Klein Henriknek tulajdonítja a *Pressburger Zeitung* 1820. évi 95. számában megjelent rövid tudósítást Liszt első pozsonyi koncertjéről, amely egyben az első Lisztre vonatkozó újságközlemény.¹⁰

A Klein Henrik által alapított Egyházi Zeneegyesület négy évi működés után 1832-ben az alapító halálával feloszlott.¹¹

Végül 1833-ban alapították meg a pozsonyi dóm védőszentjéről, Szent Mártonról elnevezett „Egyházi Hangász-egyesületet”, amelynek védnöke Esterházy Kázmér gróf lett, elnöke pedig Prybila József kanonok és pozsonyvárosi plébános. Az egyesület kezdettől fogva oly népszerű volt, hogy már megalakulásának évében több mint 100 tagot számlált, az 1834-ben megjelent alapszabályzatban az alapító és pártoló tagok listája 269 nevet tartalmaz, 1835-ben pedig, két évvel megalakulása után további kiegészítővel összesen 508 embert foglal magában.¹²

1833. június 20-án választja meg az egyesület Kumlik Józsefet karmesterének.

Kumlik József (1801–1869) zeneszerző és zenetanár 1801. augusztus 10-én született Bécsben. Apja, Kumlik Ferenc bécsi zenetanár volt. Pozsonyban Kunert Jakab majd Klein Henrik tanította, 1828-tól Bécsben Simon Sechter.¹³ Visszatérve Pozsonyba Klein Henrik helyettese, majd 1832-től utóda a pozsonyi főnemzeti iskolában. Számos egyházi művet írt, ezekből a legfontosabbak a D-dúr nagymise, a *Veni sancte*, két *Te Deum*, egy nyolcszólamú *Tantum ergo*, litániák, stb.¹⁴ Világi zenét is komponált: dalokat, zongoradarabokat, férfikarokat.

1834. január 4-én a budai helytartótanács jóváhagyja az egyesület két nyelven, magyarul és németül megfogalmazott szabályzatát, amely ugyanazon év február 23-án került sajtó alá. Eszerint az egyesület célja az, hogy „vásár és

¹⁰ Benyovszky Károly: „Liszt Ferenc Pozsonyban”, *Muzsika* I. évf. 1–2. sz. 1929. febr.–márc. Budapest 56.

¹¹ Kereszty, 5.

¹² Kereszty, 6.

¹³ Simon Sechter (1788–1867) Albrechtsberger halála után a leghíresebb elmélettanár volt Bécsben, Schubert halála előtt órákat vett tőle, Beethoven nagyra becsülte, legkedvesebb tanítványa Bruckner volt.

¹⁴ A pozsonyi Nemzeti Múzeumban (Slovenské Národné múzeum) 13 egyházi kórusművét őrzik, ezek: nyolc *Tantum ergo*, két *Te Deum*, két zsoltár és egy *Salve Regina*, néhány kivétellel zenekarral kísért vegyeskarra.

ünnepek napokon, mint szinte a' császári 's királyi felség' név és születésnapjain az isteni szolgálatot e' fő és városi anyateplomban Istennek nagyobb dicsére jól ellátott hangász-karral kísérlje."¹⁵

Az egyesület először 1833. november 24-én, a november 22-i Cecília-napot követő vasárnapon lépett fel nyilvánosan; Ignaz Seyfried C-dúr miséjét adták elő.¹⁶ Szent Cecéliának, az egyházzene védőszentjének napját egyébként is kiemelt produkcióval ünnepelték a pozsonyi dómban. Az egyesület átvette és rögzítette ezt a szép hagyományt, megalakulását is ez első Cecília-napi koncerttől számította. Az alapszabályzat így rendelkezik még ezzel kapcsolatban:

Novemberben Sz. Cecilia' napján a' fő és városi anyaegyházban mise fog tartatni ezen egyesület minden jötevéiért, mellyre papolat következik, ezen egyesület' vallásos célját kiemelöleg, nemes elősegéllőinek köszönetet hirdetőleg, 's a' közönséget e' vállalat iránti élénk részvételre felszólítólag. Mind két lelkipásztori hivatalkodásra papi személyeket tartozik az egyesület' választotsága esztendőnként meghívni.¹⁷

Bár a szabályzatban nincs szó világi zenéről, várható volt, hogy az igen jól képzett zenei együttes annak remekműveit is játszani óhajtja. Ez egyébként az egyesületnek anyagi hasznot is hivatott volt hozni:

Hogy ezen sok fáradalommal alapolt egyházi hangász-egyesület mindig teljesen virágzásban lehessen, két akadémiát fog tartani, a' jövedelmet pedig minden költség' lehuzásával kamatra adni, 's az egyszerre tett ajánlatokkal magpénzzé teendi.¹⁸

Az egyesület világi hangversenyeit az egyházzenei rész után tárgyaljuk.

Kumlik József első karnagyi ciklusa négy évig tartott. Ő adta meg az egyesületnek a kezdő lendületet, és ő alapozta meg az oly sok évig szilárdan kitartó egyesületi hagyományokat. Az egyesület kottatárának a magját is ő gyűjtötte. Tevékenységének első négy évében a következő fontosabb egyházi műveket adták elő: 1834 P. Winter miséje kettős karral; Mozart: Requiem; Cherubini: Requiem (I. Ferenc király halálára); 1835 Beethoven: Missa Solemnis (erre külföldről is jöttek hallgatók, többször ismételték); 1836 Haydn: Krisztus hét szava (nagyönteken); 1837 Mozart: Requiem (Hummel halálára).

Az egyesület bizonyára nagy minőségi fejlődésen ment át működésének első éveiben, összekovácsolódott és felzárkóztatta kevésbé képzett tagjait. Ennek jele az, hogy alig két évvel a megalakulás után már arra vállalkozott, hogy

¹⁵ Alapszabályai az Egyházi Hangász-egyesületnek sz. kir. 's koronázati Pozsony városa' fő és városi anyateplomban Szent Mártonnál. Pozsony 1834. 1.

¹⁶ Ignaz Xaver Seyfried (1776–1841) jogász, Mozart, Haydn és Albrechtsberger tanítványa, a Schickaneder-színház karnagya. Kb. 20 opera mellett 10 misét és kb. 50 egyházi kórusművet szerzett, az 1830-as években az egyik legdivatosabb egyházi szerző volt Bécsben.

¹⁷ Uo. 16.

¹⁸ Uo. 16.

bemutatja Beethoven „Ünnepi miséjét” (Missa Solemnis, D-dúr op. 123) saját első karmesterének vezetése alatt, kizárólag egyesületi tagok közreműködésével, istentisztelet keretében. Ez az előadás a mise harmadik bemutatója volt.¹⁹

Műsoron voltak ezenkívül az egyházi zeneszerzők közül Cherubini, Diabelli, Drobisch, Eybler, Gänsbacher, J. Haydn, Hummel, Lickl, Miltiz, Mozart, Neumann, Preindl, Schnabl, Seyfried, Tomaschek, Weber, Winter (kettős karra írt) miséi és Beethoven C-dúr miséje. A kottákat a hasonló irányzatú soproni zeneegyesülettől és a bécsi „Gesellschaft der Musikfreunde”-től kapták kölcsön. Kumlik működéséről és az egyesület anyagi helyzetéről Kereszty hosszú lábjegyzetben számol be, amelyet az adatok fontossága miatt jónak látunk itt idézni:

Tevékenységére, ügybuzgalmára és ernyedetlen szorgalmára az egyesület első öt esztendejében kifejtett tevékenysége a legszebb fényt veti. Igaz, hogy a tagoknak is a legnagyobb önfeláldozást kellet tanusítaniok, hogy ilyen eredményes legyen a működésük. Annál is inkább, mert az egyesület az elért siker fölötti örömmön kívül mással alig kárpótolhatta a közreműködőket.

Kumliknak mint egyesületi karmesternek semminemű fizetése nem volt. (Mint zenetanár 300 forint évi fizetést és 60 forint labkért kapott a várostól). Az egyesületi törzsvagyton 1835-ben 643 frt 49 krajcárt teszen. A bevételek 904 frt 18 krajcárt, a kiadások 744 frt 42 krajcárt tesznek ki. Évi szaporulat tehát 159 frt. 76 krajcár.

A pártoló tagok száma 285, a pártoló és egyszersmind működőké 61. Csak működő tag 66, dísztag 39 van. Fizetett zenészeket 22-t alkalmazott az egyesület. (Énekkorrepetitor 120 frt, 17 zenész a 28 frt, zongorahangoló 8 frt, kottakezelő 28 frt, zenekari szolgál 12 frt és küldönc 40 frt évi díjazással.)

Ezenkívül a városi toronymester 3, a regenschori 6 egyént bocsájtott az egyesület rendelkezésére. Zenenövendék 16 és kiségtő 10 működött még közre, úgyhogy az egyesület 508 tagot számlált.

A fizetések tehát elég csekélyek. (...)

Az 1835. évben rendkívüli hangversenyen előadott „Teremtés” 125 frt 46 krajcárt eredményezett. Ily aránylag nagy bevétel azonban vajmi ritka lehetett, mert a számadások csak épen ezt az egyet emelik ki. Liszt Ferenc gyarapította leginkább az egyesület vagyonát annak javára rendezett hangversenyeivel (1839, 1840 — mint dirigens is —, 1874, 1881).

Az 1837-es év végén Kumlik lemond karmesteri tisztjéről, helyét Kochlowi Frajmann Károly tenorista, a dóm énekese veszi át. Hat évig marad meg Frajmann ebben a tisztségben, ezalatt az egyesület repertoárját Reisinger, Seyler, Schneider és saját egyházi műveivel gazdagítja.

1843. január 9-én az egyesület egyhangú szavazással hívja vissza Kumlikot, aki 1869-ben bekövetkezett haláláig fogja ellátni a karmesteri szolgálatot. Ebben

¹⁹ A mise ősbemutatója 1824. április 18-án volt Szentpétervárott, majd 1830. június 29-én szóltatta meg Johann Vincenz Richter tanító Warnsdorfban (a szász-cseh határ közelében).

a 26 évben a Beethoven-rajongó Kumlik nem kevesebb, mint 60-szor vezényel Beethoven-misé: hatszor a Missa Solemnist, és 54-szer a C-dúr misét. Ezenkívül tekintélyes mennyiségű régi és új, híres és ismeretlen szerző miséjét éneklük.²⁰

A Kumlik második, 1843-tól 1869-ig tartó időszakában előadott misék szerzői:

- 1843 Aiblinger, Dantzi, Spohr (missa vocalis)
- 1843 Elsner, Zimmermann
- 1845 Batka, Czerny, Haslinger, Randhartinger
- 1847 Grill, Proch, Stadler
- 1851 Assmayer, Hahn, Zollner
- 1854 Gritsch, Richter Antal, Seydl
- 1855 Kulka
- 1856 Schubert (Tantum ergo, Os iusti)
- 1859 Veit, Wittaschek
- 1860 Horak
- 1861 Vogritsch
- 1862 Barbieri
- 1864 Mosonyi, Schläger, Schönwälder
- 1865 Herbeck, Hölzl, Righini (D-Messe), Schubert (Es-Messe), Rossini: Stabat Mater

1869. május 17-én dirigált utoljára Kumlik a dómban. Halála után, 1869. július 11-én Mayrberger Károlyt választja karmesterévé az egyesület.

Mayrberger 1828-ban született Bécsben, és Gottfried Preyertől tanult.²¹ Megválasztásának idején a Liedertafelnek és a Singvereinnek, az egyesület 1856 óta alakult két mellékhajtásának volt karnagya. Mayrberger jeles teoretikus volt. „Összhangzattan” és „Die Harmonik Richard Wagner’s an Motiven aus Tristan erläutert” című zeneelméleti munkáit modern, úttörő műveknek tekintették a kortársak. Mayrberger szinten tartotta a Kumlik által betanított hatalmas repertoárt, emellett nagy gondot fordított az „a cappella” repertoár elsajátítására.

Mayrberger halála után, 1881-ben Kumlik tanítványa, Thiard-Laforest József lett az egyesület karmestere és 16 évig működött ebben a tisztségben.

Az ő vezetése alatt szólalt meg Liszt: Esztergomi mise; Korális mise; Koronázási mise (1874 Cecília ünnepén); Schubert: G-dúr mise; Asz-dúr mise; Beethoven: Missa Solemnis; Liszt: Szt. Erzsébet legendája; Koronázási mise (1884 Heiller aranymiséjén Liszt maga dirigálta).

1897-ben Burger Lajos zeneszerző vette át a vezetést 1901-ig. Ekkor a baszszista Strehlen Antal lett ideiglenes karnaggyá.

²⁰ Wawra tanár, az egyesület titkára 1855-től kezdve több listát írt össze a szerzőkről, akiknek miséit az egyesület előadta. Az I. számú Melléklet az egyesület 80. évfordulója alkalmából, 1913-ban készült listát tartalmazza. 80 év alatt nem kevesebb mint 117 szerző miséit adták elő.

²¹ Gottfried Preyer a népszerű Sechter tanítványa volt, a dóm orgonistája és a Konzervatórium zeneszerzészatanára Bécsben.

Az egyesület világi tevékenysége

Amint fentebb említettük, elődje, a „Művészek és Nyelvtanárok Egyesülete” mintájára anyagi alapjainak biztosítását az Egyházi Zeneegyesület is „akadémiák” szervezésével kívánta elérni, és szabályzatába foglalta (évente) két akadémia megtartását.

1834-ben két oratóriumot visz az egyesület világi színpadra: virágvasárnap estéjén az „Évszakok”-at, karácsony napjának estéjén a „Teremtés”-t Haydntől.

Az 1835-ös évben, húsvét vasárnapján Schneider oratóriuma, a Das Weltgericht szólal meg, karácsony estéjén pedig az egyesület előadásában először két szimfonikus mű: Weber Oberon-nyitánya, majd Beethoven darabja, a Wellington's Sieg 1813 (Schlacht bei Vittoria).

1836. őszén 12 akadémiaát terveztek a Karok és Rendek termében, minden hó utolsó vasárnapján délelőtt 11 órakor. Ezeket a terv szerint meg is tartották. Egy héttel a koncert előtt az Országház kapuján meghirdették az akadémiaát. Ezek a hirdetések —sajnos program nélkül vannak megfogalmazva— megtalálhatók az egyesület levéltárában. Az első ilyen hirdetőn ez áll:

Miután az egyesületnek fő célja a Szent Mártonról címzett dóm és plébánia templomban az egyházi zenét tökéletesíteni, részben már el van érve: annak választmánya elhatározta, hogy a társas zenei élvezetnek új forrását nyitja meg mindenki számára, s egyben alkalmat nyújt saját működő tagjainak, hogy klaszrikus zeneművek előadásával magukat az előkelő zenében is gyakorolják.

Az 1838. év kimagasló teljesítménye Bellini Normájának eredeti olasz nyelven való előadása a színházban — a tenorista karnagy igazán merész kalandba sodorta egyesületét.

1840-ben Liszt dirigált, zongorázott és egyesületi alapító tag lett.

A szerény anyagiakkal bíró egyesület nem zárkózik el az adakozástól:

Az egyesület hangversenyeit rendszeren saját alapja javára rendezi de már fennállása első esztendejeiben és azóta is gyakran a közjótékonyági célok rendelkezésére bocsátja azok tiszta jövedelmét. A szegedi, pesti, esztergomi áruíz-, miskolci, szőlősi, dévényi tűzkárosultak javára a 30-as és 40-es esztendőök elején rendeztek hangversenyeket.”²²

Az Egyházi Zeneegyesület levéltárában található első magyar szövegű műsor kedvesen idézi fel a kor bőbeszédű lelkesedését:

Részletei azon énekbeli s hangszeres zenészetnek melly vasárnap oct. 6kán 1839 délelőtt 11 órakor az itteni városi táncsteremben, a kebelbeli egyházi hangászegyesület tagjainak nemes gyámoltási buzgalomból együtt munkálása mellett, az ő cs. kir. Főhercegségének országunk nádorának pártfogása alatti pesti vaknevelő intézetnek növendékei által adatik:

1. sokak kívánságára: Előzene „Oberon” című daljátékból, szerz. Weber. K. M, a hangászegyesületi tagoktól ...

²² Kereszty, lábjegyzet, 15.

1847-ben Albert Lortzing tisztelte meg jelenlétével az egyesületet, saját Undine- és Cár és ács-nyitányát vezényelte.

Az egyesület néhányszor zongoristákat is felkért szereplésre az általa szervezett hangversenyeken, így például Spányikné, akkor még Baintner Kornélia 1852-ben zongorázott az egyesületnek, 1856-ban, illetve 1863-ban pedig a Wrabély kisasszonyok.

Kumlik karnagy idejében az akadémiák műsorán a következő műveket találjuk: Mozart: Don Juan-nyitány; Weber: Euryanthe-nyitány; Seyler Károly: Kölcsey Himnusza (1844. július 28.); Kumlik: Cantate a királyné tiszteletére; Mendelssohn: Első Walpurgis-éj; 42. zsoltár; Athalia-nyitány; Szentivánéji álmom, nyitány; Nászinduló; Rossini: Stabat Mater; Lachner: A négy életkor; Wagner: Intermezzo a Lohengrinből (első Wagner-előadás, 1860 nov. 18.); Führer: Passio; Berlioz—Weber: Táncra hívás; Beethoven: Coriolán-nyitány; 1–8 szimfóniák; Krisztus az Olajfák hegyén; Nicolai: A víg nők-nyitány; Gluck: Iphigenia-nyitány; Wagner: Nászinduló a Lohengrinből; Erkel több operájából részletek. Külön figyelmet érdemel Proschek: „Isten dicsőítése” című kantatájának előadása, ugyanis e hangversenyen Richter János Tranta Károlynak, az egyesület utolsó városi toronymesterének zongorakíséretével saját szerzeményű kürtszólót adott elő.

A Mayrberger (1869–1881) vezetése alatt tartott hangversenyeken a klaszszikussá vált repertoár darabjai szólalnak meg: Schumann négy szimfóniája; Bruch: Szép Ellen; Ingeborg panasza (Frithjof mondája); Schubert: h-moll szimfónia; Volkmann: II. szimfónia; Beethoven: 3. Leonóra-nyitány; Liszt: Nyolc boldogság (a Krisztus-oratóriumból); Wagner: Tannhäuser-nyitány, Bevonulási induló.

Laforest hangversenyeinek gazdag műsorában megszólaltak többek közt Bach: Actus tragicus; Bruckner: Esz-dúr szimfónia; Schubert: C-dúr szimfónia; Wagner: Rienzi- és Faust-nyitányok; a Nürnbergi Mesterdalnokok ötöse; Siegfried-Idyll.

Ezek a Wagner-művek magyarországi bemutatót jelentenek. Ugyancsak Laforest révén ismerkedik meg 1893-ban a közönség Magyarországon először Wagner Parsifaljának hangversenyelőadásra engedélyezett öt részével.

Wawra tanár listái között megtaláljuk az 1833–1913 közötti „akadémiák” alkalmával előadott darabok szerzőit tartalmazó névsort is.²³

1901-ben Kumlik Tivadar, az első egyesületi karnagy fia, Pozsony város másodpolgármestere a pozsonyi r. k. autonóm hitközség elnöke lett. Mint ilyen céltudatosan újjászervezte a dómnak egész karszemélyzetét, a régi regens chori, énektanár és toronymester hivatalait megszüntetve ezek helyett egy dómkarnagyot és egy dómorgonistát állított a kar élére tisztességes honoráriummal; egyben négy, az autonómia és a káptalan által fizetett énekesi állást

²³ Kereszty a 18. lapon lábjegyzetben közli. Lásd a 2. számú mellékletet!

szervezett. Kötelességévé tette a karnagnak, hogy amíg a Zeneegyesület fennáll, annak zeneművészeti vezetését külön díjazás nélkül átvegye, s viszont a Zeneegyesületnek fenntartotta a jogot, hogy ez a hitközségnek mint patrónusnak kinevezés céljából fölterjessze a karnagyjelölteket. Így választott 1905. aug. 19-én Kossow Jenő dómkarnaggyá és az egyesület művészeti vezetőjévé.

Ez az ésszerű egyesítés és szabályozás azonban nem volt új dolog, hanem egy 70 éve jól működő kapcsolat továbbvitele és korhoz való alkalmazása, ugyanis 1833-ban az alakuló egyesület —tisztelet a kigondoló elmének!— a város fő zenei hivatalait viselő három embert egyesítette legfőbb tisztségeiben: Kumlik József, a városi énektanár lett a karnagy („Főhangászmester”), Franz Pokorni toronymester az alkarnagy („Alhangászmester”) és Carl Schönwälder regens chori a „Vocal-Director”. Mindhárom zenész felelős és vezető tagja volt az egyesületnek, így nemcsak hivatalból, hanem szívvel-lélekkel támogatta azt (a toronymester 3 embert, a regens chori 6 embert bocsátott rendszeresen az egyesület rendelkezésére). A hivatalban őket követő zenészek is meghívást kaptak az egyesületbe, Tranta Károly utolsó toronymester is oszlopos tagja volt annak. Így az 1905-ös újítás zökkenőmentesen és természetesen ment végbe.

A korszerűsített és hivatalosan megerősített Egyházi Zeneegyesület ezután még negyven évig szolgálta hűségesen a liturgiát, 1945-ben szűnt meg.

Liszt Ferenc és a pozsonyi Egyházi Zeneegyesület

Liszt harmadik pozsonyi tartózkodása alkalmával, 1840 januárjában került közelebbi kapcsolatba a jeles zeneegylettel.²⁴ Miután január 21-én a megyeháza nagytermében adott hangversenyt, január 26-án a pozsonyi Egyházi Zeneegyesület javára a városi színházban működött közre egy előadáson.

*Zsúfolt ház volt, és a bevétel —a nagylelkű önkéntes adakozások beszámításával— 727 forintot tett ki. Liszt Weber egyik Konzertstückjét játszotta, és bravúr-változatokat több mestertől a Puritánokból egy témára, csodálatraméltó bravúrral, erővel és kellemmel, s —mint mindig— viharos tetszést és általános elismerést aratott ...*²⁵

A hangversenyen Liszt még előadta a Hexameron-variációkat zongorán.

Ez alkalommal működött együtt Liszt az egyesülettel először mint karmester. Az ötletet bizonyára a január 11-i pesti koncert sikere adta, amikor Liszt életében először szerepelt karmesterként. Pozsonyban Rossini Tell Vil-

²⁴ Liszt először 1820. november 26-án lépett fel Pozsonyban gróf Esterházy Mihály lakásán — ez a fellépés öt magyar főúr évi 600 forintos ösztöndíját eredményezte a szegény sorsú ifjú művészeknek. Liszt második látogatása Pozsonyban 1839. december 18-án kezdődött, ezúttal három hangversenyt adott december 19., 20. és 22-én.

²⁵ *Pressburger Zeitung* 1840. január 28. Fordította Vermes Stefánia.

mos-nyitányát, Weber Oberon-nyitányát vezényelte, valamint Rossini Semiramis című operájából két kórustételt.²⁶

A Pressburger Zeitung sajnos nem méltatja Liszt karmesteri teljesítményét, de elismerőleg szól az egyesületi tagokról, akik „a többi darabot dicséretre méltóan adták elő, és nagyérdemű teljesítményeik ezúttal is kiállták a próbát.”²⁷

Liszt a jelentős összeg adományozásával alapító tagja lett a lelkes egyesületnek, amely a fővárost megelőzve és fölülmúlva fogja műsorára tűzni Liszt nagy egyházi szerzeményeit.

Az Esztergomi mise bemutatójának híre Pozsonyba is eljutott, és magával ragadta a lelkes pozsonyiakat, akik 1857. elején tervbe vették a mise pozsonyi bemutatójának megszervezését. 1857. április 25-én Weimarból Liszt ennek kapcsán ír Scharitzer Györgynek, az Egyházi Zeneegyesület alelnökének. Leveléből az tűnik ki, hogy ez alkalommal nem sikerült előadni az Esztergomi misét.

*A kitűnő hírvű pozsonyi Egyházi Zeneegyesületnek az a kedves szándéka, hogy előadja Missa Solemnis-omat, reám nézve rendkívül öröndetes és elsősorban Nagyságodnak fejezem ki köszönetemet azért a jóindulatú leveléért, amellyel engem az Egyházi Zeneegyesület nevében megtisztelt. Bármily kellemes volna is nekem, hogy kívánságuknak minden formáság nélkül eleget tegyek és azonnal el is küldjem a partitúrát és a szólamokat, mégis kénytelen vagyok hosszabb halasztást kérni azért, mert a partitúrának a zongorakivonattal együtt még néhány hónapig a cs. k. állami nyomdában kell maradnia s a szólamokat csak a műnek jövő szeptemberben való megjelenése után irathatom ki újból. Azok a szólamok, amelyeket Esztergomban és Prágában használtak, elkallódtak s különben is több lényeges változtatás, amelyet a partitúrában végeztem, okvetlenül szükségessé teszi az egésznek újabb másolatát.*²⁸

Az elhalasztott pozsonyi bemutató ezek után csaknem 15 évet váratott magára: 1872. november 24-én, az egyesület által hagyományosan megünnepelt Cecília-napot követő vasárnapon hangzott el a Szent Márton-dómban először Liszt Esztergomi miséje.²⁹

Ez az előadás nagy eseménynek számított. A Cecília-napon alakult egyesület ekkor éppen 40-ik születésnapját ülte; ez még ünnepélyesebbé tette az eseményt.

Batka János levéltáros, az egyesület lelkes tagja, a Pressburger Zeitung zenei munkatársa november 23-án szombaton terjedelmes cikket közöl, amelyben A. W. Ambrost idézve részletesen elemzi a misét — bevezető és érdeklődésfelkeltő ez a másnapi koncert-misére. Ugyanennek az újságnak a hirdetés-rovatában is szerepel az esemény, innen megtudjuk, hogy a graduale Otto Nicolai „Ecce enim” B-dúr motettája lesz, offertóriumra pedig Mendelssohn „Lauda Sion”-ja fog elhangozni.

²⁶ Batka János: „Pozsony és Liszt Ferenc”, *Nyugatmagyarországi Híradó*. Pozsony 1911. január 18.

²⁷ *Pressburger Zeitung* 1840. január 28.

²⁸ La Mara: *Franz Liszt's Briefe*, III. Leipzig 1893. 276–278. A német eredeti fordítása Benyovszky Károlytól.

²⁹ *Pressburger Zeitung* 1872. nov. 23. és 26.

Az újság november 27-i számában a helyi hírek rovatában lelkesen számol be a jelentős eseményről, megjegyyezve, hogy több száz „ájtatos hallgatója” volt e zenei remekműnek.

Az előadás osztatlan sikere gyorsan megérlelte egy következő előadás gondolatát, ugyanis 1873. január 23-án Liszt a következőket írja Mayrberger Károly karnagynak:

„Fenntartom magamnak, hogy az Esztergomi mise pozsonyi 2. előadásán, húsvét vasárnapján, néhány pesti és bécsi barátommal jelen legyek.”³⁰

Húsvétvasárnap, 1873. április 13-án az egyesület másodszor is előadta az Esztergomi misét. Liszt ígéretéhez híven jelen volt, barátai szép számban kísérték el. Délután a mester tiszteletére ünnepi lakomát rendeztek a „Zöld Fa” szállodában, amelyen Liszt barátai közül néhányan részt vettek. Jelen volt bécsi ismerősei közül Fichtner Paula zongoraművész nő és édesanyja; Liszt Eduard udvari tanácsos, Liszt nagybátyja; Schöneich doktor, Wagner bizalmas barátja a húgával; Amadé gróf; Gerebényi A. dr., aki a művészt Bécsből elkísérte. Nohl Lajos egyetemi tanár Heidelbergből jött el a fontos eseményre, Murmann György Kassáról. Budapesti ismerősei közül ott volt Augusz báró, a Budai Egyházi Zeneegylet elnöke; Rosty Pál, Richter János és Erkel Sándor, a Nemzeti Színház karmesterei; Dunkel és Grinzweil, a Rózsavölgyi cég tulajdonosai. A pozsonyiak közül az ünnepi vacsorán Mayrberger karnagy és Batka János vettek részt.³¹

Az ünnepségen számos köszöntő hangzott el. Liszt Mayrberger karmestert éltette, aki „a poros levéltárakban dohosodó partitúrából, amelyben a kiadók a zeneszerzőt eltemetik (itt Liszt jelentőségteljesen a Rózsavölgyi cég jelenlevő tulajdonosai felé mosolygott) új életet varázsolt.”³²

Liszt elégedett volt az előadással, és amikor megtudta, hogy az Egyházi Zeneegyesület a misét még ugyanabban az esztendőben újra elő akarja adni, a következő levelet intézte Batka Jánoshoz:

Igen tisztelt Uram!

Kellemesen emlékezem vissza az Esztergomi misének arra a kitűnő előadására, amelyet az Egyházi Zeneegyesület Pozsonyban tavaly húsvét vasárnapján rendezett és örülök, hogy ennek az egyesületnek és dirigensének, Mayrberger karnagynak, másodízben is kimutathatom hálámat s ugyanennek a műnek második előadásán jövő vasárnap jelen lehetek. Ennélfogva szombaton (Cecília napján) este korán Pozsonyba érkezem s ott maradok hétfőig a barátságos „Zöld fá”-ban. Őszinte köszönettel és mély tisztelettel

F. Liszt.

*Az esztergomi mise néhány hallgatója majd magától fog jelentkezni.*³³

³⁰ A német nyelvű eredeti a pozsonyi Városi Levéltárban.

³¹ *Pressburger Zeitung* 1873. április 16.

³² Uo.

³³ A német nyelvű eredeti a pozsonyi Városi Levéltárban. Ford. Benyovszky Károly.

A sűrűsödő látogatások egyre barátságosabbá tették a kapcsolatot Liszt és az egyesület vezetői között.³⁴ Az egyesület a maga részéről mindent megtett, hogy Liszt jól érezze magát a koronázóvárosban. A vasútállomáson Gottl alpolgármester várta, és hintáján vitte be a Palugyai-szállodába, ahol megszállni szeretett. A mise-koncert után az egyesület fogadást vagy bankettet rendezett Liszt tiszteletére ugyane szálloda ebédlőjében, amelyre az egyesületi tagok kaptak meghívást. Liszt szabadidejét általában a vezetőség egyik tagjánál töltötte, 1873. november 23-án például szabad estéjét Heiller plébánosnál, az egyesület elnökénél. A későbbi években az is előfordult, hogy Liszt csak baráti látogatásra ment Pozsonyba.³⁵

Az Esztergomi mise 1873. november 23-i előadásával Liszt nagyon elégedett volt, kifejezetten jónak, a húsvétinál kerekesebbnek tartotta.³⁶ Az egyesület ezt az előadást és az utána következő bankettet Liszt 50 éves művészi jubileuma utóünnepelésének szánta (Pesten november hetedikén és nyolcadikán ünnepelték meg a mestert).

Az 1874. év Lisztet ismét az egyesület alapító tagjaként és jötevőjeként látja viszont. Erre az évre ugyanis nem egy templomi eseményt, hanem egy akadémiát terveztek az egyesület anyagi alapjainak növelésére. A hangverseny helyszíne a Vigadó. Az esemény ünnepélyesebbé tételére az egyesület megvásárolta a bécsi világiállításon a magyar pavilont díszítő magyar zászlókat és azokkal takarta be a Vigadó barátságatlan falait. A terem közepén a Lisztnek és Sophie Menternek felállított zongorákat és a zongoraszékeket babérkoszorúkkal díszítették fel. Az Egyházi Zeneegyesületnek dobogót állítottak.

A hangversenyt az Egyházi Zeneegyesület énekkara nyitotta Praetorius „Es ist ein Ros' entsprungen” koráljával, ezután Gottl alpolgármester babérkoszorút nyújtott át Lisztnek, amelyen ez állt: „Dem großen Meister der dankbare Kirchenmusik-Verein. 19 April 1874.” — „A nagy Mesternek a hálás Egyházi Zeneegyesület. 1874. április 19.” Ezután Maria Rossi énekelt két olasz dalt. Az elsőt (Rossini: „La promessa”) Liszt kísérte zongorán, a másodiknál (Braga: „Serenade”) Dohnányi csellószólammal egészítette ki kettejük játékát. Ezután a „Concert Pathétique”-et játszották két zongorán Sophie Menterrel, Liszt kedvenc nőtanítványával, minekutána a kassai küldöttség megkoszorúzta Lisztet. Az egyesület Liszt Krisztus-oratóriumából a „Nyolc Boldogságot” énekelte, a harmóniumnál Forstner dómorgonista ült. Liszt meleg szavakkal köszönte meg Mayrbergernek az előadást. Ezután Liszt „Paulai Szent Ferenc a hullámkon jár” című szerzeményét zongorázta, ekkor Vrabély Seraphine, Liszt csodagyermek-tanítványának, Carl Tausignak özvegye adott koszorút. Maria Rossi ezúttal két Liszt-dalt énekelt: „Kling leise, mein Lied” és „Fischerknabe”, Liszttel a zongoránál. Végül a hangverseny zárószámaként a „Walkürenritt”

³⁴ Liszt baráti levelezését Batka levéltárossal és Mayrberger karnaggyal lásd: Dobroslav Orel: *František Liszt a Bratislava*. Pozsony 1925!

³⁵ Például 1884. április 19-én és október 30-án csak Batka Jánost látogatta meg.

³⁶ *Pressburger Zeitung*, 1873. november 27.

hangzott el, Tausig négykezes feldolgozásában, ismét Sophie Menterrel. Rádasként Liszt egyik rapszódiaját játszotta.

A *Pressburger Zeitung* Batka János lelkes és terjedelmes beszámoló cikkét április 20-án a címlapon közölte, az utána tartott bankett köszöntőbeszédeit a következő nap a „Tagesneuigkeiten” rovatban. A koncert hatalmas sikernek bizonyult, a termet zsúfolásig megtöltő közönség szép bevételhez juttatta az egyébként jóformán ingyen zenélő egyesületet.

Ezután nyolc évig távol marad Liszt a koronázóvárostól. 1882. február 12-én hirtelen megjelent kedves tanítványa, Hans von Bülow koncertjén, amelyet az a Hummel-szobor fölállításának költségeire adott, de ő maga nem vállalt szerepet.

1883. elején ismét merész tervvel áll elő az egyesület: Liszt Ferenc Szent Erzsébet legendáját viszik színpadra. Úgy tűnik, az alapvetően egyházzeneire hangolt egyesület számára az oratórium műfaja kifejezetten „testhez álló”: a tagok a színházban is magabiztosabbak, ha vallásos zenét adnak elő. Mindenesetre a Haydn-oratóriumokhoz hasonlóan a Liszt-oratórium is nagy visszhangot keltett sikerelőadás lett.

Thiard-Laforest karmesternek elég volt három hét arra, hogy ezt a nem könnyű és nem is rövid darabot betanítsa a kívülállókkal igencsak felduzzasztott együttesnek. Az énekarban ugyanis közreműködött az egyesület tagjain kívül a Liedertafel, a Singverein és a Typographenbund (meglepő dolog szembesülni azzal a ténnyel, hogy a nyomdászegyesület egyik közös foglalkozása az éneklés volt!), a zenekart a város katonai zenekara egészítette ki, és mindezeket az együtteseket össze kellett hangolni a szólistákkal, ami a krónikák szerint igen jól sikerült Laforest egyletkarnagynak.

Az előadás ötlete az időközben az egyesület titkárává és Liszt barátjává előlépett Batka Jánostól származott, ezt megtudjuk Klimenstein professzor pohárköszöntőjéből, amelyet az előadás utáni banketten mondott.³⁷ Az előadást magát ugyanolyan gondossággal szervezték meg, mint Liszt esetében és egyébként is mindig. Lisztet szombat délben az állomáson az egyesület küldöttsége várta és rögtön a főpróbára vitte. A *Pressburger Zeitung* szombat reggeli száma meghirdette Liszt érkezését és a zárt ajtós főpróbát. A vasárnap reggeli szám emlékeztetett az előadás időpontjára és helyszínére: este 7-kor a színházban.

A színház zsúfolásig megtelt, a művészek teljesítményét lelkesedéssel jutalmazta a közönség. Lisztet is többször megtapsolták, ilyenkor felállt és meghajolt a közönség felé — a polgármester mellett ült a városi vezetőség díszpáholyában, így mindenki jól láthatta.³⁸

Liszt nagyon elégedett és meghatott volt. A nyolcvanas években Pesten az ellenséges intrikahullám, amelyet olajként fűtött Liszt cigánykönyvének második kiadása, a megfáradt és kissé csalódott mestert visszavonulásra kész-

³⁷ *Pressburger Zeitung* 1883. március 19. No. 76. Abendblatt.

³⁸ Uo.

tette.³⁹ A pozsonyiak, úgy tűnik, könnyen túltették magukat Liszt elméleti tévedésein, fontosabbnak tartották a jótevő, szeretetreméltó és csodálatos zenét komponáló mestert a kérdéses könyvnél és a benne található esetlegesen sértő állításoknál. Nagyvonalúságukért megkapták cserébe Liszt hálás szeretetét és muzsikájának zavartalan élvezetét, „amely alól egy hallgató sem vonhatta ki magát”, ahogy azt a Pressburger Zeitung írja az Erzsébet-legenda előadásáról.

Az idősödő és utazást egyre kevésbé vállaló Liszt még egy emlékezetes utat tett Pozsonyba.

Heiller kanonok, plébános, majd később püspök, az egyesület szabályzata értelmében plébánossá való kinevezésével együtt kapta meg az egyesület elnöki tisztét. Heiller nagyjából egykorú volt a négy alsóbb papi rendet bíró, életvitelében egyre egyházasabb Liszttel, és kettejük közt a hivatali kapcsolaton túl szívélyes barátság alakult.⁴⁰ Liszt már 1883 decemberében lelkesen készült Heiller 1884 februárjában esedékes jubileumi (50 éves) miséjére, és úgy tűnik, ismét Batka ötlete az, hogy, ha már ott van Liszt az ünnepségen, dirigáljon is, és ha már valamit dirigál, legyen az Liszt-mű, mégpedig a Koronázási mise.

Liszt 1884. február 6-án így ír Batkának:⁴¹

*Igen tisztelt Barátom!
Vasárnap, febr. 24-én Pozsonyba érkezem a 12 óra 48-as vonattal. Kérem ne csináljanak semmiféle ceremóniát és várjon meg egyszerűen a Palugyay-szállodában. Ezt a próbát állapítsa meg tetszés szerint a délutánnak bármely órájára. 50 perc alatt elkészülhetünk vele, hiszen a Koronázási mise már jól be van tanulva. Mentse ki Sorellánál is azt, hogy nem írok.
Hálás lekötelezettje:*

F. Liszt.

Budapest, 84. február 6.

A Koronázási misét az egyesület először az 1874-es Cecília-vasárnapon adta elő, majd 1875-ben és 1883-ban is, tehát lehetett számítani a begyakorolottságra. Ami érdekessé teszi ezt a levelet, az Batka megjegyzése a levél sarkában: „Enélkül a nemes ígéret nélkül nem lett volna Heiller-jubileum Pozsonyban ...”

A jubileumi mise 1884. február 25-én reggel kilenckor kezdődött a dómban. Jelen volt Izabella főhercegnő, több püspök és pap a plébánosukat és püspöküket ünneplő pozsonyiak sokaságán kívül. A Pressburger Zeitung még aznap este beszámol az eseményről, itt megtudjuk, hogy miután a főhercegnő, a püspökök és papok külön áldást kaptak a jubilánstól, Liszt is az oltárhoz térdelt, és megkapta a jubileumi papi áldást.

³⁹ 1878. március 8-án Liszt határozottan kéri a budapesti Liszt-egylet igazgatónjét, Marschner Katalint, hogy többé ne adják elő a műveit! (Prahács Margit: *Franz Liszt: Briefe aus ungarischen Sammlungen 1835–1886 ...* Budapest 1966.)

⁴⁰ Lisztnek több Heillerhez intézett levelét őrizte meg az egyesület, és tudjuk, hogy Liszt többször látogatta meg Heillert, és töltötte nála szabad estéit.

⁴¹ A levél a pozsonyi városi levéltárban található. Benyovszky ford.

Az újság ezúttal nem ír az esemény zenei részéről — túlságosan el van foglalva a láthatóan népszerű plébános jubileumával. A Koronázási mise viszont állandó helyet kap az egyesület repertoárjában — minden fontosabb ünnepen ezt fogják játszani az elkövetkező években. A jeles Zeneegyesület Liszthez halálában is hűséges: 1886. július 31-én bekövetkezett elhunytáról értesülve augusztus 7-én gyászmise keretében éneklik el Mozart Requiemjét. Ezalatt Mergl polgármester meghúzatta a városháza harangjait, mondván: „Liszt különös hálás szeretettel kötődött Pozsonyhoz és az ő neve maradandóan összefűződött a várossal és annak kulturális és humanitárius intézményeivel.”⁴²

1911-ben, Liszt születésének 100. évfordulóján az Egyházi Zeneegyesület egy hétig tartó ünnepségsorozatot rendezett Liszt emlékére. Ez alkalommal Batka János hosszú cikket közölt, amelyben részletesen kifejti Liszt kapcsolatait Pozsonnyal, beszámol látogatásairól és műveinek pozsonyi megszólaltatásáról.⁴³ A számadatok mindenképp lenyűgözőek: az Esztergomi misét tízszer, a Missa Choralist ötször, a Szent Erzsébet-legendát kétszer, a Koronázási misét nem kevesebb mint 40-szer adták elő. Amint Batka cikkének második részében megjegyzi, Pozsony városa megelőzte a Fővárost Liszt művészetének felkarolásában, és amikor Budapesten az 1911-es jubileumi évben a sajtó arra figyelmeztet, hogy a magyar közönségnek szélesebb körben kellene megismernie Liszt vokális zenéjét, Pozsony városa Zeneegyesületének köszönhetően büszkén láthatja magát a Főváros előtt járn.

Nehéz a Szent Mártonról címzett Egyházi Zeneegyesületet kellőképpen méltatni.

Elsőként a felépítését kigondoló elméleti meg az elismerés: olyan rendszert építettek fel, amely 120 éven keresztül megszakítás nélkül életben tartott egy jóformán „nonprofit” intézményt.⁴⁴ Az egyesület elérte célját: minőségi és változatos művészi zenét szolgáltatott az istentiszteleten, a templomban, ahol a társadalom minden rétege részesülhetett a zene ajándékában. A repertoárt a kor legkedveltebb, az élvonalban számon tartott zeneműveiből állították össze: részint a nagy klasszikusok, Haydn, Mozart és Beethoven, részint a hírnevükben már megszilárdult romantikusok: Hummel, Rossini, Schubert, Schumann, Weber, Mendelssohn, Brahms, Wagner és nem utolsósorban Liszt művei mellett az akkoriban népszerű német és osztrák egyházi szerzők műveit szóltatták meg — azaz mindent, amit a kor ízlése a legjobbnak talált.

A rendszeres templomi zenélésen kívül az egyesület a koncertteremben is fellépett, és a világi repertoár remekait is igyekezett megszólaltatni. Ha össze-

⁴² Ez a városházi harangszó egyébként csak az uralkodónak járt. Az, hogy Mergl meg merte kongtatni a harangokat, Pozsony polgárságának teljesen egyöntetű rokonszenvéről tanúskodik Liszt iránt.

⁴³ Részletesen lásd a III. számú mellékleten.

⁴⁴ Az egyesület szerkezetének gyakorlati sága feltűnt C. A. Pilgrimnek, az alexandriai Raz el Tin magániskola nyelvtanárának is, aki 1874-ben azzal a kéréssel fordult az egyesülethez, hogy alapszabályzatát küldje el neki abból a célból, hogy Egyiptomban a pozsonyi mintára alapítson egyházi zeneegyesületet.

hasonlítjuk a két mellékletet, azt láthatjuk, hogy a világi szerzők listája alig rövidebb az egyháziakénál.

Az Egyházi Zeneegyesület mint új szerveződés nem rombolta le a régit, nem okozott válságot és széthúzást: több mint hetven éven át harmonikusan együtt élt, majd összeolvadt vele.

Az egyesületet a zeneszeretet hívta létre, és az ennek a zeneszeretetnek kezetet adott, sőt további egyesületeket hozott létre: az Egyházi Zeneegyesületből nőtt ki 1857-ben a Preßburger Liedertafel és 1879-ben a Singverein. A három egyesület mindvégig kapcsolatban maradt egymással, és nagyobb szabású műveket együtt adott elő. Mayrberger karnagy a Singverein vezetőjéből lett egyesületi karnagy. Ugyancsak ezen egyesület hívta létre a város zeneiskoláját, amelyet az első világháború előtt teljes mértékben az egyesület patronált.⁴⁵

Összegzésül elmondhatjuk, hogy a pozsonyi Szent Mártonról címzett Egyházi Zeneegyesület a város egyik legfontosabb kulturális tényezője volt 120 éven át, és nagy szerepet játszott abban, hogy a politikai fontosságát elveszített, vidéki várossá visszaminősült koronázóváros kulturális pezsgését megőrizze.

I. MELLÉKLET (egyházi szerzők)

Aigner	Caldarà	Graun	Krenn	
Albrechtsberger	Casciolini	Greith	Kossow	Nigg
Allegri	Cherubini	Grill	Kothe	Onslow
Anerio	Czerny	Gounod	Kumlik	Orlando
Asola	Dantzi	Hahn	Laforest	Palestrina
Assmayer	Diabelli	Haller	Lickl	Perosi
Astorga	Drechsler	Händel	Lindpaintner	Preindl
Bach, J. S.	Drobisch	Haslinger	Lippert	Preyer
Barbieri	Du Mont	Haydn, J.	Liszt	Randhartinger
Batka	Dybler	Herbeck	Lorenz	Reissinger
Bauer	Filke	Horak	Mainzes	Righini
Beethoven	Frajman	Horzalka	Matulay	Saint-Saëns
Blahak	Frenck	Hoven	Mayr	Schiedermayer
Blaschek	Fuchs	Hummel	Mayrberger	Schnabel
Blumenthal	Führer	Jansa	Méhul	Schneider
Boog	Gallus	Janaschek	Mosonyi	Schönwälder
Brosig	Gänsbacher	Kempter	Mozart	Schöpf
Bruckner	Gluck	Klemm	Neumann	Schubert
Burger	Goldmarck	Kletz	Nicolai	Schumann

⁴⁵ Az egyesület 1908. március 18-án 15223/1908/V szám alatt jóváhagyott és 1909-ben megjelent szabályzata az egyesület céljáról három pontban nyilatkozik: a) színvonalas egyházzene biztosítása a domban, b) klasszikus zeneművek előadása által az általános zeneérzék és zeneműértelem növelése és c) a fenti célok érdekében egy díjazott zenekar és egy zeneiskola alapítása és fenntartása. Ugyanezen szabályzat IV. fejezetében olvashatjuk, hogy a zeneiskola vezetése és igazgatása az Egyházi Zeneegyesület végrehajtó bizottságának kötelezettsége, az egyesület karmestere egy személyben az iskola igazgatója is, és mint ilyent megilleti a zeneiskola pedagógiai és művészi vezetése ...

Schweizer	Seyler	Turányi	Weber	Zichy
Sechter	Stadler	Veit	Winter	Zimmermann
Seemann	Strehbinger	Vogler	Witt	Zsakovszky
Seydl	Thiele	Vogritsch	Zangl	
Seyfried	Tomaschek	Volkman	Zellner	

II. MELLÉKLET
(koncertmúsorok szerzői)

Abt	Donizetti	Herz	Mihalovits	Sibelius
Aiblinger	Doppler	Herzfeld	Mittitz (Miltitz?)	Sinigaglia
Alard	Dostaly	Kalkbrenner	Mosik	Spohr
Auber	Dowland	Kapi	Mosel	Spontini
Balfe	Dombay	Kreutzer	Moskovszky	ifj. Joh. Strauss
Becker	Döhler	Kuklan	Neukomm	Storch
Bellini	Dworak	Kühn	Pazin	Suppé
Beriot	Erkel F.	Kücken	Paesiello	Thalberg
Berlioz	Eisvogel	Kumenecker	Persiani	Tschaikovsky
Biset (sic!)	Ett	Kulka	Praetorius	Verdi
Bickl	Elsner	Kusser	Proch	Viviani
Boieldieu	Fischer	Kocombe	Proschek	Vieuxtemps
Böhme	Fuchs	Le(a?)utner	Rheinberger	Wagner R.
Brahms	Fürstenau	Laubner	Rhode	Walzhofer
Bruch	Gada	Lortzing	Richter A.	Waldeck
Caraffa	Grieg	Major	Richter J.	Wogl
Chélar	Gritsch	Marschner	Ries	Willmers
Chopin	Gruber	Massenet	Romberg	Wittaschek
Conti	Guszlielmi (sic!)	Mazas	Rossini	Zichy Géza
Csaszka	Gumbert	Mendelssohn	Rotter	
David	Haeser	Mercadante	Rubinstein	
Debussy	Hebenstreit	Merz	Sailer	
Dohnányi	Herold	Meyerbeer	Servais	

III. MELLÉKLET

A Preßburger Zeitung 1911. január 18-i számának címlapján Batka János „Pozsony-Preßburg und Franz Liszt” című cikkének Liszt egyházi műveinek előadására vonatkozó adatai:

„Esztergomi mise”:

A pozsonyi Egyházi Zeneegyesület 10-szer adta elő a Szent Márton-dómban mise keretében, hétszer Liszt életében.⁴⁶

1872	1880	1887
1873 kétszer	1882	1890
1879	1885	1903

⁴⁶ A közreműködő szólisták. Nők: L. Glast-Baumgartner, Fanny Kováts (1879), M. Klauß, J. Schlemmer-Ambros (1879), Marie Dvoracek. Férfiak: Steger, Scherer, Drörlér, Strehlen. Orgonán Forstner és Kitzinger játszottak.

„Koronázási mise”:

Ugyancsak az Egyházi Zeneegyesület nem kevesebb mint 40-szer adta elő szentmise keretében, ebből hét alkalom Liszt életében volt; Heiller plébános jubileumi miséjén Liszt maga dirigálta.

1874	1884
1875	1885
1883	1886 (kétszer)

[A többi 33 előadás 1887–1911 között volt.]⁴⁷

Batka János állítása szerint a királyi ház ünnepein és hazafias ünnepeken legszívesebben a Rákóczi induló motívumait idéző Koronázási misét szólaltatták meg.

„Missa Choralis”:

Az Egyházi Zeneegyesület ötször adta elő a Szent Márton dómban, először 1886-ban.

„Szent Erzsébet legendája”

1883 — a Színházban az Egyházi Zeneegyesület előadásában, Liszt jelenlétében.⁴⁸

1907

„Nyolc boldogság” a Krisztus-oratóriumból

1874 — a Vigadóban az Egyházi Zeneegyesület javára rendezett jótékonyági hangversenyen.

1903

1904

Kisebb vallásos énekkarai:

„Mihi autem adhaerere”

„Tu es Petrus”

„Pater noster”

„Ave Maria”

úgy Laforest és később Kossow karmester vezetésével az Egyházi Zeneegyesület a dómban, mint Kissinger karmester vezetésével a Szentháromság-templom énekara gyakran énekelték graduale illetve offertórium gyanánt.

⁴⁷ A következő szólisták működtek közre: Risner-Congedi (S), M. Hinterberger-Tranta, Paula Holub (A), Winkler (T), Bulant (B), hegedűszólót Hellmesberger, Kupeczky, Holub, Krauß és Kulischek játszottak, az orgonán Forstner, Albrecht és Kislinger működött közre.

⁴⁸ Szólót Kováts Fanny, Kuncz-Friefe asszony, Strehle és Kumlik urak énekelték.

Irodalom

Újságok, folyóiratok

Hírnök (Pozsony)

Nyugatmagyarországi Híradó (Pozsony)

Pressburger Zeitung

Könyvek, tanulmányok

Alapszabályai az Egyházi Hangász-egyesületnek sz. kir. 's koronázati Pozsony városa' fő és városi anyatemplomában Szent Mártonnál. Pozsony 1834.

A Szent Mártonról címzett pozsonyi Egyházi Zeneegyesület alapszabályai. Pozsony 1909.

Bartalus István: „Jelesebb zene-tanítóink”, *Az Ország Tükre*. Pest 1862. május 15.

Batka János: „Pozsony és Liszt Ferenc”, *Nyugatmagyarországi Híradó*. Pozsony 1911. január 18.

Benyovszky Károly: „Liszt Ferenc Pozsonyban”, *Muzsika* I. évf. 1–2 sz. 1929. febr–márc. Bp.

Dömötör Zsuzsa — Kovács Mária: *Liszt Ferenc magyarországi hangversenyei 1839–40.*

Liszt tanulmányok. Budapest 1980.

Eckhardt Mária: „Liszt kapcsolata korának hazai kórusmozgalmával”, *Magyar Zene* 1978. XIX. évf. 121–129.

Harmat Artúr: „Hazai katolikus egyházzenénk ezer éve”, in *A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben ...* (szerk. Batizi László). Budapest 1944.

Kereszty Viktor: *A pozsonyi Szt. Mártonról címzett Egyházi Zene-Egyesület nyolcvan éves múltjának rövid története. Írta dr ... Kanonok, az egyházi Zene-Egyesület alelnöke.* Pozsony 1913.

Orel, Dobroslav: *František Liszt a Bratislava.* Bratislava 1925.

Prahács Margit: *Franz Liszt: Briefe aus ungarischen Sammlungen 1835–1886 gesammelt und erläutert von ...* Budapest 1966.

Ságh József: *Zenészeti lexikon.* Budapest 1879.

Szabolcsi—Tóth: *Zenei lexicon.* Budapest 1930. (Győző Andor kiadása)

ALAPSZABÁLYAI
 AZ
 EGYHÁZI HANGSZ-
 CSOPORTJAINAK

DE. HÍD. V. KORONÁZATI

POZSONY VÁROSÁÉ

FŐ ÉS VÁROSI ANYATEMPLOMÁBAN

SZENT MÁRTONNÁL.

POZSONYBAN,
 NYOMT. FÜSKÜTI LÁNDERER LAJOSNÁL.

1834.

Statuten
 DER
 KIRCHENMUSIK-
 VEREINIGUNG

in der

Doms- und Stadtpfarrkirche

ZUM H. MARTIN

in der königlichen freien Residenzstadt

Preßburg.

Lehrbuchverlag
 Farkas
 Budapest

PREßBURG,
 gedruckt bei Ludwig Kanderer von Siskó.

1834.